

видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2025. Випуск № 4. Частина 3. С. 438–443.

4. Якимчук С. О. Зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення як елемент ефективного судового контролю. *Правові засади організації та здійснення публічної влади* : збірник тез VIII Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 16 травня 2025 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. С. 417–419.

5. Потьомкін С. О. Правозастосовчі акти як елемент правового механізму судового контролю: теоретико-методологічний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2025. № 3(89). С. 49–57.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-582-5-27>

РОЛЬ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА У ГАРАНТУВАННІ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Зленко Сергій Миколайович

*аспірант кафедри правосуддя та філософії
Сумського національного аграрного університету
м. Суми, Україна*

Право, будучи регулятором суспільних відносин, не може бути ідеальним у загалом неідеальному світі. Знаходячи своє вираження у одній із форм – законі, воно мимоволі впадає в залежність від недоліків свого творця. Недосконалості людської природи неодмінно провокують появу вад у законодавстві. Відповідно, саме людина є вирішальним фактором надійності закону як регулятора суспільних відносин.

Їх невинний розвиток і об'єктивно обґрунтована неквапливість процесу законотворення спричиняє «хронічне відставання» законодавства від об'єктивної реальності. Така тенденція була і є характерною для законодавства будь-якого демократично улаштованого суспільства. Наважимося припустити, що навряд чи найближчим часом варто чекати докорінних змін у цьому відношенні. Мова може йти хіба що про темпи відставання.

За таких умов у ряді випадків буквальне слідування букві закону, застосування його положень з надмірним формалізмом може бути таким же шкідливим для суспільного блага як і його відверте порушення. Більше того, будь-який закон, навіть якщо у момент його створення він об'єктивно відповідав вимогам часу і заслуговував найвищої оцінки своєї якості, з плином часу та зміною обставин може взагалі перетворитись на суцільну несправедливість [1, с. 158]. Очевидно, що така несправедливість закону у певних випадках має компенсуватись застосуванням права вищого порядку. Саме у цьому, зокрема, і знаходить свій вияв ідея верховенства права. Воно ж, за великим рахунком, досягається системним тлумаченням принципів судочинства.

Отже, недосконалість людської природи у сукупності з іншими факторами різного походження виключає можливість існування ідеального законодавства. У зв'язку з цим мають місце непоодинокі випадки наявності відповідних прогалин та різного роду неузгодженостей у ньому. За таких обставин проблеми у застосування закону на практиці, зокрема під час відправлення правосуддя є неминучими. З позицій сьогодення виглядає так, що з метою нівелювання або принаймні мінімізації наслідків впливу таких негативних явищ на якість регулювання суспільних відносин законодавцем було прийнято рішення сформулювати та вмістити перелік основних принципів цивільного судочинства у текст ЦПК України.

Принагідно варто зазначити, що до недавнього часу практика викладення принципів того чи іншого виду процесу у процесуальному законодавстві у вигляді окремих статей залишалась непоширеною [2, с. 404–405]. В тому ж ЦПК України від 18.03.2004 року принципи цивільного процесу лише логічно виводились з його положень і в окремій статті чітко не визначались [2, с. 405].

Текстуальне закріплення у законі певного принципу означає встановлення очевидної вказівки-орієнтира з якою має узгоджуватись діяльність відповідного суб'єкту цивільних процесуальних правовідносин, в усіх її аспектах.

Отже, у сучасних умовах ефективне, в тому числі справедливе, застосування закону судом під час відправлення правосуддя неможливе без застосування принципів судочинства, у відриві від їх змісту.

У цьому контексті слушно висловила І. Завальнюк, визначивши справедливий судовий розгляд як процес діяльності суду, здійснення правосуддя з урахуванням реалізації рівних прав і обов'язків сторін за їх участю, на основі сформованих принципів судочинства [3, с. 49]. І дійсно, тільки спираючись на принципи судочинства можна правильно застосувати правові норми, і тільки так можливо забезпечити справедливість, як процесуальну так і матеріально-правову, безпосередньо реалізувати на практиці ідею верховенства права. За такого підходу

знижується ймовірність використання права всупереч його призначенню.

Система принципів цивільного судочинства відтворює головну ідею правосуддя та зміст правової справедливості. До слова зауважимо, що остання не завжди має бути урівнюючою. Інколи вона може бути і розподільчою.

Крім того, так чи інакше свою роль принципи цивільного судочинства відіграють і в уніфікації судової практики. Вони, по суті, виступають «спільним знаменником» для певної групи судових рішень, класифікованих за визначеною спільною ознакою. Як наслідок створюються сприятливі умови для забезпечення правової стабільності та зміцнення довіри до суду у суспільстві.

Зауважимо також, що упродовж тривалого часу принципи судочинства виконували допоміжну роль у судочинстві, яка зводилась до сприяння розумінню змісту законодавчих приписів, їх тлумачення. Однак, сьогодні вже проглядається тенденція до розширення їх ролі. Принципи набули ознак самостійного правового регулятора і безпосередньо застосовуються у судовій практиці, прикладом чого, зокрема, є Постанова Великої Палати Верховного Суду від 26 червня 2019 року у справі № 761/9584/15-ц (провадження № 14-323цс19), Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08 жовтня 2025 року у справі № 489/6074/23 (провадження № 14-85цс25) та інші судові рішення, в тому числі і нижчих інстанцій.

Таким чином в ряді випадків принципи вже відіграють ключову роль під час вирішення спору судом, а утверджена ним справедливість, що базується в тому числі і на відповідних принципах, здатна сповнити собою суспільні правовідносини у всіх без винятку сферах.

Підсумовуючи вважаємо доречним вкотре підкреслити, що визнане в нашій державі право на справедливий суд має включати в себе не тільки процесуальну діяльність, яка відповідає вимогам справедливості, а й прийняття судом підсумкового рішення, яке справедливо відновить суб'єктивні матеріальні права і законні інтереси [4, с. 57–58]. Справедливе ж відновлення прав особи в умовах наявних недосконалостей закону забезпечується, серед іншого, застосуванням принципів судочинства як правового регулятора.

За великим рахунком тільки реалізація всіх принципів у їх сукупності, у взаємозв'язку сприятиме у виконанні завдань судочинства [5, 11], а отже є всі підстави розглядати такі принципи як процесуальні гарантії права особи на справедливий суд.

Література:

1. Кройтор В. А. Принципи цивільного судочинства та їх система: проблеми сучасної теорії і практики : монографія. Харків : Видавництво «Право», 2020. 672 с.
2. Потапенко С. В. Система принципів адміністративного процесу України та проблеми їх класифікації. *Форум права*. 2010. № 2. С. 403–408. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_2_66 (дата звернення: 25.11.2025).
3. Завальнюк І. В. Конституційно-правова кваліфікація права на справедливий суд. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 46–52. DOI: <https://doi.org/10.32782/392241>.
4. Завальнюк І. В. Право на справедливий суд та право на судовий захист: аспекти співвідношення. *Київський часопис права*. 2022. № 1. С. 52–59. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2022.1.8>.
5. Чернишова Н. В. Судова влада в Україні : навчальний посібник. Київ : «Центр учбової літератури», 2011. 103 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-582-5-28>

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ільчишин Віталій Васильович

*старший викладач кафедри цивільного
та господарського права і процесу*

*Івано-Франківського інституту «Одеська юридична академія»
м. Івано-Франківськ, Україна*

Введення воєнного стану на території України передбачає можливість обмеження прав громадян, серед яких право власності. Окремі аспекти актуальності даного питання зумовлені тим, що війна спричиняє необхідність обмеження певних конституційних прав і свобод громадян України, заради забезпечення обороноздатності країни та захисту населення з одного боку, а з іншого – дотримання балансу між потребами держави та правами громадян.

Запровадження воєнного стану є підставою для виникнення інших, нових цивільних правовідносин, адже завдається шкода майну особи та неможливістю виконання юридичними чи фізичними особами зобов'язань, що в них виникають [1, с. 120].